

Θέσεις για την κρίση και το ξεπέραςμα της εργασίας

«Αισθάνεται κανείς σήμερα ότι μια τέτοια εργασία είναι η καλύτερη αστυνομία, ότι χαλιναγωγεί τους πάντες και ξέρει να εμποδίζει δυναμικά την ανάπτυξη του λογικού, της επιθυμίας, του πόθου για ανεξαρτησία. Διότι ξοδεύει εξαιρετικά πολλή νευρική δύναμη, την οποία έτσι αφαιρεί από το στοχασμό, τον αναλογισμό, την ονειροπόληση, τις μέριμνες, την αγάπη, το μίσος.»

Φρίντριχ Νίτσε, *Οι Εγκωμιαστές της εργασίας*.

1

Η ανθρώπινη δημιουργική δραστηριότητα που εκφράζεται με τη χρήση των φυσικών πόρων και το μετασχηματισμό του υλικού περιβάλλοντος αποτελεί την πηγή του πλούτου για οποιαδήποτε μορφή κοινωνικής οργάνωσης. Η εργασία είναι η εξαναγκαστική υπαγωγή αυτής της δημιουργικότητας στις απαιτήσεις της διαχωρισμένης εμπορευματικής παραγωγής.

2

Η παιγνιώδης διάσταση της τροφουσλλεκτικής δραστηριότητας στις αρχέγονες κομμουνιστικές κοινωνίες αντανakλά τη σχετική τους αφθονία, η οποία οφείλεται στον ποιοτικό και ποσοτικό περιορισμό των αναγκών τους. Η εγκαθίδρυση των πρώτων αγροτικών κοινωνιών σηματοδοτεί το πέραςμα από την περισυλλογή φυσικών πόρων στην εργασία για την καλλιέργεια της γης, ενθαρρύνοντας έτσι μια διάθεση τιθάσευσης και κυριαρχίας στη θέση της προηγούμενης συμβιωτικής σχέσης με τη φύση. Παλεύοντας ενάντια στην αλλοτρίωση και την εχθρότητα των φυσικών φαινομένων, η νεολιθική γεωργική επανάσταση γεννάει την ατομική ιδιοκτησία και το εμπόρευμα ως βασικές συνθήκες της κοινωνικής αλλοτρίωσης.

3

Η λέξη “δουλειά” προέρχεται από την αρχαιοελληνική “δουλεία” που υποδηλώνει την κατάσταση της σκλαβιάς σε αντίθεση με εκείνη του ελεύθερου πολίτη. Η αρχική σημασία του όρου *labour* είναι “ποινή” και ο λατινογενής όρος *travail* κατάγεται από το *tripalium*, ένα όργανο που χρησιμοποιούνταν για το βασανισμό των σκλάβων. Οι πρώτοι εργάτες ήταν αιχμάλωτοι πολέμου που αναγκάστηκαν να υπηρετήσουν εκείνους που τους νίκησαν στο πεδίο της μάχης για να αποφύγουν την άμεση εκτέλεση. Ήδη από την αυγή του ιεραρχημένου κόσμου, η εργασία είναι συνώνυμη της σκλαβιάς που εξασφαλίζει μια άθλια επιβίωση θυσιάζοντας την προοπτική μιας ανθρώπινης ζωής.

4

Η εξοντωτική εργασία των σκλάβων και των δουλοπάροικων στις δουλοκτητικές και φεουδαρχικές κοινωνίες νομιμοποιείται από το μύθο της “ελέω Θεού” εξουσίας των αρχόντων. Ο μύθος αυτός συνιστά την ενοποιητική ουσία του φεουδαρχικού κόσμου κι επιτρέπει στους αφέντες να αντιμετωπίζουν την εργασία με την ίδια περιφρόνηση που τρέφουν για τις υπόδουλες τάξεις. Η εργασία ερμηνεύεται εδώ ως μια θεϊκή τιμωρία που επιβάλλεται στους φτωχούς εξαιτίας κάποιας ανεξιχνίαστης αμαρτίας και, ταυτόχρονα, αποτελεί ένα μέσο εξαγνισμού που θα επιτρέψει την είσοδό τους στη μεταθανάτια βασιλεία των ουρανών.

5

Η θανάτωση του Θεού από την αστική τάξη συντρίβει τον φεουδαρχικό μύθο και στερεί την ταξική κοινωνία από τη νομιμοποιητική της βάση. Αυτό το κενό αναπληρώνεται ως τα μέσα του 19^{ου} αιώνα από την επίκληση της ανάγκης για αυξημένη παραγωγικότητα. Οι προσταγές της επιβίωσης συνεχίζουν να αναπαράγουν τη δικτατορία της εξαναγκαστικής εργασίας η οποία, ωστόσο, επιτελεί ταυτόχρονα μια κρίσιμη κατασταλτική λειτουργία καθώς εξουθενώνει το νεαρό προλεταριάτο κι εξουδετερώνει τις εξεγερτικές του διαθέσεις. Η Παρισινή Κομμούνα εγκαινιάζει την περίοδο όπου το προλεταριάτο εμφανίζεται στο προσκήνιο της ιστορίας ως αυτόνομη δύναμη επιφορτισμένη με το καθήκον να μετατρέψει την καθημερινή ζωή σε μια παθιασμένη γιορτή. Όλες οι επαναστάσεις που ξεσπάνε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα (με προεξάρχοντα παραδείγματα τη Ρωσία και την Ισπανία) επαναφέρουν αυθόρμητα το ζήτημα της απελευθέρωσης της εργατικής τάξης από την εργασία μέχρι να ηττηθούν τελικά από τη συνδυασμένη δράση της δημοκρατίας, του φασισμού και του μπολσεβικισμού.

6

Τα ίχνη δημιουργικότητας που ενυπάρχουν στη χειροτεχνική παραγωγή ή ακόμα και στην ειδικευμένη εργασία του 19^{ου} αιώνα εξαφανίζονται οριστικά με την εφαρμογή του τειλορισμού και την επικράτηση του φορντικού παραγωγικού μοντέλου στο καπιταλιστικό εργοστάσιο. Καθώς η εργασία μετατρέπεται σε μια εντελώς μηχανική κι επαναληπτική διαδικασία, ο αλλότριος χαρακτήρας της γίνεται ολοένα εμφανέστερος στις πολλαπλές του διαστάσεις: αποξένωση από το προϊόν της εργασίας, αποξένωση από την παραγωγική διαδικασία, αποξένωση από τους υπόλοιπους εργάτες και, τελικά, αποξένωση του εργάτη από τον ίδιο του τον εαυτό.

7

Η επιγραφή *Arbeit Macht Frei* στο στρατόπεδο συγκέντρωσης του Άουσβιτς δηλώνει με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο ότι η εργασία απελευθερώνει από τη ζωή και χρησιμοποιείται ως καθαρός μηχανισμός εξόντωσης των καταπιεσμένων. Ωστόσο,

ήδη από τη δεκαετία του 1930 η αφθονία της εμπορευματικής παραγωγής προσδίδει στην εργασία μια καινούρια λειτουργία ως προθάλαμο συμμετοχής στη σφαίρα της κατανάλωσης. Καθώς αναλαμβάνει συστηματικά τη διαχείριση του “ελεύθερου χρόνου”, ο ανθρωπισμός του εμπορεύματος μετατρέπει τον περιφρονημένο εργάτη σε αξιοσέβαστο πελάτη. Η αλλοτινή θεϊκή υπόσχεση μιας ευτυχισμένης μεταθανάτιας ζωής αντικαθίσταται από την υπόσχεση εισόδου στον παράδεισο της καταναλωτικής ευδαιμονίας, η οποία αναλαμβάνει πλέον να κρατήσει τον μισθωτό σκλάβο δέσμιος της εργασίας και των ψευδαισθήσεών της.

8

Η μεταπολεμική εφαρμογή του κείνσιανισμού στις χώρες της καπιταλιστικής Δύσης διατηρεί ένα καθεστώς πλήρους απασχόλησης κι εξασφαλίζει την ομαλή ροή του κύκλου καπιταλιστικής συσσώρευσης για περισσότερα από είκοσι χρόνια. Στα τέλη της δεκαετίας του 1960, ωστόσο, το προλεταριάτο διαρρηγνύει τον “σοσιαλδημοκρατικό συμβιβασμό” και προχωράει πέρα από τη διεκδίκηση μισθολογικών αυξήσεων σε μια ολοένα πιο ριζική αμφισβήτηση της ίδιας της μισθωτής σχέσης. Το κίνημα των καταλήψεων και η άγρια γενική απεργία στο Παρίσι το Μάη του 1968 (όπως και το “θερμό φθινόπωρο” του 1969 στην Ιταλία) διακηρύττουν αμετάκλητα την κατάργηση της αλλοτριωμένης εργασίας ως μίνιμουμ πρόγραμμα του σύγχρονου επαναστατικού κινήματος.

9

Η αδιάκοπη τεχνολογική ανάπτυξη της εμπορευματικής κοινωνίας υπαγορεύεται από τη λογική του αγοραίου ανταγωνισμού και επιφέρει μια μόνιμη τάση αντικατάστασης της εργασίας από το κεφάλαιο στην παραγωγική διαδικασία. Κατά συνέπεια, η πώληση της εργασιακής δύναμης γίνεται μια ολοένα πιο δύσκολη υπόθεση. Αν οι αγορές είναι πλήρως ανταγωνιστικές, η μείωση της εργασιακής αξίας του κεφαλαίου μεταφράζεται σε μια ανάλογη μείωση των τιμών που συρρικνώνει τα ποσοστά κερδοφορίας και γεννάει την καπιταλιστική κρίση. Αντίθετα, η ολιγοπωλιακή διάρθρωση των αγορών (ως απόρροια του ίδιου του ενδοκαπιταλιστικού ανταγωνισμού που εξαφανίζει τις πιο αδύναμες επιχειρήσεις) επιτρέπει τη διατήρηση των τιμών σε υψηλό επίπεδο παρά τη μείωση της εργασιακής αξίας. Η διαφορά ανάμεσα στην αρχική και την τελική αξία συνεχίζει να εμφανίζεται στην τιμολογιακή διάρθρωση των εμπορευμάτων με τη μορφή μιας πλασματικής αξίας. Όταν τα προϊόντα πωλούνται στις αγορές, η πλασματική αξία μετατρέπεται σε πλασματικό κεφάλαιο που συσσωρεύεται. Ωστόσο, η υπερτιμολόγηση των εμπορευμάτων δυσχεραίνει την πώλησή τους και δημιουργεί μια κρίση υποκατανάλωσης, η οποία γίνεται αντιληπτή ως πρόβλημα υπερπαραγωγής εκ μέρους των καπιταλιστών. Στην περίπτωση αυτή, η διατήρηση μιας επαρκούς ζήτησης καθίσταται δυνατή με την επέκταση του δανεισμού που επιταχύνει το ρυθμό αύξησης του χρέους. Η συνακόλουθη κρίση ρευστότητας (που

οφείλεται στην αδυναμία αποπληρωμής των χρεών) οδηγεί στην κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού συστήματος και σε μια αλυσίδα χρεοκοπιών. Η καπιταλιστική ύφεση εκδηλώνεται με τη διακοπή της παραγωγής, τις μαζικές απολύσεις και την εκρηκτική αύξηση του ποσοστού ανεργίας. Αυτή η λογική αλληλουχία εξηγεί την κρίση που εκδηλώθηκε το 1973 και συνέχισε να σιγοκαίει τις επόμενες δεκαετίες μέχρι το σκάσιμο της χρηματοπιστωτικής φούσκας το 2008, καταλήγοντας στη σημερινή ύφεση της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας.

10

Η ανάκαμψη της κερδοφορίας του κεφαλαίου θεμελιωνόταν ανέκαθεν σε αρπακτικές μορφές “νέων περιφράξεων” που προσομοιάζουν στη διαδικασία της πρωταρχικής συσσώρευσης, καθώς περιλαμβάνουν την απαλλοτρίωση και λεηλασία του φυσικού και κοινωνικού πλούτου. Σε προηγούμενες ιστορικές περιόδους, ειδικότερα, η κρίση αντιμετωπίστηκε από το κεφάλαιο με μία ή περισσότερες από τις παρακάτω μεθόδους:

- (i) Λεηλασία του προκαπιταλιστικού κόσμου μέσω της ιμπεριαλιστικής επέκτασης και αποικιοποίησης.
- (ii) Λεηλασία άλλων καπιταλιστικών χωρών μέσω του ενδοκαπιταλιστικού πολέμου.
- (iii) Λεηλασία των φυσικών πόρων (νερό, πετρέλαιο, φυσικό αέριο, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας κ.λπ.).
- (iv) Λεηλασία του ίδιου του κεφαλαίου και της εργασίας (αυτοκαταστροφή), μέσω της άρνησης των καπιταλιστών να επενδύσουν σε σταθερά περιουσιακά στοιχεία και να αναλάβουν το μισθολογικό κόστος για την αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης.

Καθώς το εμπόρευμα έχει αποικίσει πλέον την παγκόσμια σφαίρα και ένας νέος παγκόσμιος πόλεμος θα οδηγούσε πιθανότατα στην ολοκληρωτική καταστροφή του πλανήτη, οι δύο πρώτες μέθοδοι καθίστανται ανενεργές σήμερα (μολονότι οι τοπικοί πόλεμοι εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται ευρέως). Κατά συνέπεια, το κεφάλαιο καταφεύγει με ολοένα πιο βίαιο τρόπο στη λεηλασία της φύσης και της ανθρώπινης δημιουργικότητας που διοχετεύεται στην εξαναγκαστική εργασία.¹ Καθώς μάλιστα εξαντλούνται τα περιθώρια εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων, η επίθεση στους εργάτες γίνεται συνεχώς οξύτερη. Δουλεύουμε περισσότερο και πληρωνόμαστε λιγότερο ή δεν πληρωνόμαστε καθόλου επειδή αδυνατούμε να βρούμε δουλειά. Εφόσον δεν εμφανίζεται ένας καινούριος τομέας για να απορροφήσει την πλεονάζουσα εργασιακή δύναμη (όπως, λόγου χάρη, ο τριτογενής τομέας των υπηρεσιών απορρόφησε κατά την περίοδο 1950-1980 τους

---

¹ Με αυτή την έννοια, εξακολουθεί να είναι ακριβές ότι «η μόλυνση του περιβάλλοντος και το προλεταριάτο αποτελούν τις δύο συγκεκριμένες όψεις της κριτικής της πολιτικής οικονομίας» (Καταστασιακή Διεθνής - Θέσεις για την ΚΔ και την εποχή της).

βιομηχανικούς εργάτες που αποκλείστηκαν από το εργοστάσιο εξαιτίας της αυτοματοποίησης), η μαζική ανεργία συνυπάρχει με ένα τσακισμένο σώμα φτωχών εργατών και οδηγεί σε έναν φαύλο κύκλο συρρικνούμενης κοινωνικής αναπαραγωγής. Στο βαθμό που δεν ξεπερνιέται από τη συνειδητή παρέμβαση του προλεταριάτου στην ιστορία, ο καπιταλιστικός κόσμος σαπίζει μέσα στις εγγενείς αντιφάσεις του και βυθίζεται στη βαρβαρότητα.

11

Στη σημερινή εποχή όπου οι εργαζόμενοι καθίστανται περιττοί λόγω της αυτοματοποίησης και ψηφιοποίησης της παραγωγής, όλοι οι διαχειριστές του παλιού κόσμου συνεχίζουν να προσκυνάνε ευλαβικά το είδωλο της εργασίας. Με το δίκιο τους, εξάλλου: ο εκβιασμός του μισθού (ως προϋπόθεσης για την αποφυγή της λιμοκτονίας) παραμένει ο αποτελεσματικότερος μηχανισμός πειθάρχησης τόσο του πλεονάζοντος πληθυσμού όσο κι εκείνων που εργάζονται υπό συνθήκες δουλεμπορίου. Οι κάτοχοι των ελάχιστων θέσεων υψηλής εξειδίκευσης (διευθυντές, επιστήμονες, ερευνητές, προγραμματιστές, μηχανικοί κ.λπ.) δουλεύουν ασταμάτητα και αδιαμαρτύρητα, παραλυμένοι από το φόβο μήπως χάσουν τα προνόμιά τους στην κλίμακα της εργασιακής αθλιότητας. Οι υπόλοιποι εργάτες χρησιμοποιούνται ως μια ευέλικτη και αδιαφοροποίητη δύναμη στην περιφέρεια ή στα διάκενα (αλλά όχι πια στο επίκεντρο) της παραγωγικής διαδικασίας. Μετακινούνται από επιχείρηση σε επιχείρηση (ως πωλητές, σερβιτόροι, κούριερ, ανειδίκευτοι εργάτες, τηλεφωνητές, εποχικοί εργαζόμενοι κ.λπ.) ή παρέχουν “προσωπικές υπηρεσίες” (καθαρισμός, βοήθεια στο σπίτι, ιδιαίτερα μαθήματα, πορνεία, ψυχολογική υποστήριξη, κλόουν σε παιδικά πάρτι κ.λπ.) παραμένοντας κατακερματισμένοι και αδυνατώντας να συνενωθούν σε μια συγκροτημένη δύναμη. Την ίδια στιγμή, ο πλεονάζων πληθυσμός των ανέργων δαμάζεται ξοδεύοντας την ενέργειά του για την αύξηση της “απασχολησιμότητάς” του. Ο άνεργος βρίσκεται σε μια διαρκή κατάσταση σωματικής και ψυχικής κινητοποίησης σε σχέση με την εργασία (όχι ως δραστηριότητα αλλά ως δυνατότητα) και αφαιρεί τα τατουάζ, βγάζει τα σκουλαρίκια από τη μύτη ή παρακολουθεί σεμινάρια για να εμπλουτίσει το βιογραφικό του. Δίπλα του, οι φιλελεύθεροι διατρανώνουν την πίστη τους στο “αόρατο χέρι της αγοράς” για τη δημιουργία “νέων θέσεων εργασίας” (πιστεύοντας ίσως ότι βρισκόμαστε ακόμα στις ανταγωνιστικές αγορές του 19^{ου} αιώνα) και οι σοσιαλδημοκράτες εξαγγέλλουν την επιβολή μιας νεοκεϊνσιανής ρύθμισης που θα επαναφέρει τη “χρυσή εποχή” της πλήρους απασχόλησης (παραβλέποντας ότι μια τέτοια ρύθμιση είναι ανέφικτη στο παγκοσμιοποιημένο καπιταλιστικό περιβάλλον). Στο μεταξύ, τα ποσοστά ανεργίας συνεχίζουν την ανοδική τους πορεία. Η εργασία πεθαίνει αλλά το πτώμα της εξακολουθεί να βασιλεύει και να στοιχειώνει τον κόσμο.

12

Ο ιδιωτικός καπιταλισμός (το διάχυτο θεαματικό και το ενσωματωμένο θεαματικό ως σύγχρονη μετεξέλιξη που βασίζεται στην υπεροχή της αγοράς έναντι του κεντρικού σχεδιασμού) θέλησε να καταργήσει την εργασία – μέσω της τεχνολογικής ανάπτυξης – χωρίς να την πραγματώσει. Ο κρατικός καπιταλισμός (το συγκεντρωμένο θεαματικό) θέλησε να πραγματώσει την εργασία – μέσω της πλήρους απασχόλησης – χωρίς να την καταργήσει. Η κατάργηση και η πραγμάτωση της εργασίας είναι οι αδιαχώριστες όψεις μιας ενιαίας διαδικασίας που τείνει στο ξεπέρασμα της εργασίας προς όφελος μιας παιγνιώδους δημιουργικής δραστηριότητας.

13

Το ξεπέρασμα της εργασίας προϋποθέτει την κατάληψη των μέσων παραγωγής από συμβούλια (ενώσεις) ελεύθερων ατόμων που ομοσπονδιοποιούνται σε κομμούνες και αναλαμβάνουν την ευθύνη της κοινωνικής αναπαραγωγής. Η εξουσία των συμβουλίων καταργεί την αγορά και το κράτος ως μηχανισμούς κατανομής των πόρων. Στην εμπορευματική κοινωνία, τα αγαθά που παράγονται είναι μόνο εκείνα που ικανοποιούν τα κριτήρια της κερδοφορίας. Στην Κομμούνα, αντίθετα, οι αποφάσεις ως προς την παραγωγή και διανομή των αγαθών λαμβάνονται συλλογικά με βάση τις ανθρώπινες ανάγκες, οι οποίες αναδεικνύονται μέσα από διαδικασίες άμεσου διαλόγου.

14

Η οικειοποίηση του υπάρχοντος τεχνολογικού εξοπλισμού από τη χειραφετημένη κοινότητα θα αυξήσει τον διαθέσιμο χρόνο των ατόμων και θα αποκαταστήσει την ενοχοποιημένη κουλτούρα τηςσχόλης. Οι επιβλαβείς παραγωγικοί κλάδοι (όπως η αυτοκινητοβιομηχανία και η βιομηχανία όπλων) θα πάψουν να λειτουργούν και πολλές από τις σημερινές εργασιακές εξειδικεύσεις (πωλητές, λογιστές, εφοριακοί, διαφημιστές, επιστάτες, αστυνομικοί κ.λπ.) θα καταργηθούν ως άχρηστες, επιτρέποντας τη διοχέτευση ενέργειας σε ποιοτικά διαφορετικές δραστηριότητες όπως είναι ο έρωτας, η φροντίδα των παιδιών και του σπιτιού ή η προετοιμασία ενός νόστιμου γεύματος. Η απελευθέρωση από τον οικονομικό εξαναγκασμό θα επαναφέρει το παιχνίδι στο επίκεντρο της καθημερινής ζωής – όχι πια ως διαχωρισμένη και περιθωριακή δραστηριότητα αλλά ως αδιάκοπο πειραματισμό που διαποτίζει με πάθος το σύνολο του κοινωνικού χωροχρόνου. Στην Κομμούνα, το παιχνίδι θα απαλλαγεί οριστικά από τη λογική του κέρδους και του ανταγωνισμού που το διέπει σήμερα ως αντανάκλαση των ανταγωνιστικών σχέσεων της ταξικής κοινωνίας.

Ωστόσο, μεγάλο μέρος της καπιταλιστικής τεχνολογίας θα πρέπει να μετασχηματιστεί ριζικά διότι έχει σχεδιαστεί με γνώμονα τη μεγιστοποίηση του κέρδους και την πειθάρχηση της εργασίας. Οι μολυσματικές ή επικίνδυνες μέθοδοι γεωργικής καλλιέργειας και παραγωγής ενέργειας ή βιομηχανικών αγαθών θα αντικατασταθούν από άλλες μεθόδους φιλικές προς το περιβάλλον. Τα μέσα παραγωγής θα επανασχεδιαστούν κατά τρόπο ώστε η ίδια η παραγωγική διαδικασία να γίνει όσο το δυνατόν πιο απολαυστική για τα άτομα που την διεξάγουν. Η πρακτική κριτική της υπάρχουσας τεχνολογίας θα καταλήξει αναπόφευκτα στη φυσική καταστροφή του καπιταλιστικού εργοστασίου και στην αντικατάστασή του από ένα ποιοτικά διαφορετικό σύμπλεγμα παραγωγικών μονάδων. Ένας τέτοιος μετασχηματισμός θα οδηγήσει επίσης στην κατάργηση της καπιταλιστικής πόλης και στη ριζική μεταμόρφωση του οικιστικού-χωροταξικού πλαισίου σύμφωνα με τα κριτήρια του παιχνιδιού, της μέγιστης απόλαυσης και της αρμονικής συμβίωσης με τη φύση. Σε τελευταία ανάλυση, το ξεπέρασμα της αλλοτριωμένης εργασίας και η ανασύνθεση της δημιουργικής δραστηριότητας μέσω της αναρχικής-κομμουνιστικής επανάστασης δεν απαιτεί τίποτα λιγότερο από τον καθολικό μετασχηματισμό του κόσμου.

X.M.

19 Μαΐου 2014

Βιβλιογραφία

- Karl Marx, *Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα*.
- Raoul Vaneigem, *Η επανάσταση της καθημερινής ζωής*.
- Guy Debord, *Η κοινωνία του θεάματος και Σχόλια στην κοινωνία του θεάματος*.
- Internationale Situationniste, *Για έναν καταστασιακό ορισμό του παιχνιδιού*.
- Gruppe Krisis, *Μανιφέστο ενάντια στην εργασία*.
- Αόρατη Επιτροπή, *Η εξέγερση που έρχεται*.
- Negation, *Η άρνηση της άρνησης*.
<http://thebaddayswillend.wordpress.com/2011/06/11/negation-the-negation-of-negation>
- For Ourselves, *History Repeats* και *Hard Times*.
http://www.lust-for-life.org/Lust-For-Life/History_Repeats/History_Repeats.pdf
<http://www.lust-for-life.org/Lust-For-Life/HardTimes/HardTimes.pdf>
- Jaime Semprun, *Notes on the Manifesto against labor*.
<http://libcom.org/library/notes-manifesto-against-labor-jaime-semprun>
- George Caffentzis, *Το τέλος της εργασίας ή η αναγέννηση της σκλαβιάς*;
<http://www.sarajevomag.gr/vivliothiki/caffentzis.html>